

ЩО МОЖЕ ЗУПИНИТИ ДЕГРАДАЦІЮ НАУКИ

Витоки проблеми

Наука в Україні за роки незалежності не мала підтримки ні з боку держави, ні з боку бізнесу, ні з боку суспільства.

Чому так сталося? Причин багато. І об'єктивних, і суб'єктивних.

Перш за все мусимо визнати, що ставлення до науки не було визначальним у нашій владі. Воно було або показовим (адже владі було відомо, що ставлення до науки і культури є, було і буде мірилом її українськості, і тому бажані позитивні публічні висловлювання на цю тему), або байдужим (нехай наука виживає, як хоче, а «нам своє робить», щоб вижити, а вірніше, щоб збагатитися). Отже, на науку виділялося близько 0,2% ВВП, хоч законом було передбачено 1,7% ВВП, а нормою в Європі є 3% ВВП.

Щодо підтримки науки з боку українського бізнесу – це окрема важлива тема. На мій погляд, наша бізнесова еліта ще не доросла до рівня мислення передових бізнес-кіл розвинених країн світу: правило вкладай гроші у розвиток науки і отримуй гарантований (але через 5–10 років) прибуток – не для неї. Йї, українській бізнесовій еліті, подавай прибуток одразу і без особливих зусиль. Наслідком цього є той факт, що в Україні немає зростання ВВП за рахунок високотехнологічного сектору економіки.

Колись давно моя бабуся, дивлячись на небо, казала: «А віз і нині там», звертаючи увагу на положення сузір'я Великої Ведмедиці і стверджуючи відсутність поступу у суспільній думці.

Серед кількох позитивних факторів інвестиційного іміджу України (наприклад,

наявність значного потенціалу внутрішнього ринку, низького рівня конкуренції та ін.) є вкрай негативні фактори, а саме: низька державна підтримка розвитку впровадження наукових розробок, відсутність реального захисту власності та стабільної податкової системи.

Очевидно, що потребує реформування і сама система наукової сфери, щоб наблизити її до потреб бізнесу та суспільства в цілому. Про це багато говоримо, але «Віз і нині там».

А писати про підтримку науки з боку суспільства якось рука не піднімається. Сучасне збідніле (у своїй більшості) суспільство думає про виживання, а не про завтрашній день. Такі реалії.

Чи здатні українські вчені добуватися успіхів?

Перш за все добуватися успіху в науці можливо за умови належного і стабільного фінансування. А його практично немає, точніше становить 0,2% ВВП бюджетної підтримки та ще приблизно таку ж суму позабюджетної.

Науковцям стверджують, якщо фінансування науки менше 0,7% ВВП, то відбувається її деградація. Саме зараз вона і відбувається...

Другим важливим фактором успіху в науці є високий рівень підготовки наукових кадрів. Мусимо визнати, що за роки незалежності рівень такої підготовки в галузі природничих та технічних наук значно знизився.

Третій фактор – наявність передової ідеї, яка здатна об'єднати ентузіастів-віконавців, зокрема молодих. Ідеї ще є, а

об'єднувати нікого. Виїхали...

І, нарешті, щоб науковцю домогтися успіху, необхідно мати підтримку (і не лише фінансову) відповідних інституцій – від Президента України, уряду, Президії НАН України, установи тощо.

Про цей останній фактор я вже згадав вище.

Сумна статистика про наукову сферу України

Миного року фінансування наукової сфери України за загальним фондом Державного бюджету України становило близько 5 млрд грн (з них 2,3 млрд грн фінансування НАН України).

Якщо, як зараз практикують, перевести ці цифри до валюти Європейського Союзу, то це становить менше 200 млн євро (бюджет одного солідного університету світу).

Нагадаємо, що витрати на науку в Румунії 2015 року становили понад 1 млрд євро, а у Польщі – понад 5 млрд. А це ті країни, науковий потенціал яких ще недавно значно поступався такому в Україні.

У зв'язку з усталеним вкрай обмеженим обсягом фінансування наукової сфери відбувається щорічне скорочення наукових установ та їх чисельності. У наслідку це призводить до запровадження неповної зайнятості в наукових установах та згортання досліджень за багатьма пріоритетними напрямками науки і технологій.

Порівняно з 1991 роком кількість наукових працівників в Україні скоротилася майже утричі.

Наприклад, тільки 2015 року близько двох тисяч науковців звільнилися з Академії (йдеться не тільки про людей пенсійного віку, а й про молодих науковців).

Водночас деколи в ЗМІ звучать твердження, що в Україні завелика кількість наукових працівників. Насправді це не так, бо на 1 тис. працівників у нас кількість науковців є вдвічі меншою, ніж в країнах ЄС, в т.ч. меншою, ніж у країнах Центральної та Східної Європи.

І все-таки сподіваюся, що відповідальне ставлення з боку влади до майбутнього України в цілому змінить ситуацію (а без розвитку науково-технічної сфери про це майбутнє, на мій погляд, можна тільки мріяти). Досвід цивілізованих країн світу свідчить, що витрати на науку та освіту є не даремними і, у підсумку, окупними.

Ярослав ЯЦКІВ,
академік НАН України

Січень 2016 року

